

پیرامتن عنوان در نظم و نثر فارسی از قرن پنجم تا نهم هجری

فاطمه گل بابائی^۲

عبدالله آلبوغبیش^{۱*}

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۲۶

چکیده

پیرامتنیت به مثابه مفهومی بنیادین در مطالعات ساختارگرایانه ادبیات می تواند علاوه بر کشف دلالت‌مندی متن ادبی، داده‌هایی را در باب سازمان‌بندی اندیشگانی نویسنده و شاعر و فضای فرهنگی و اجتماعی زیسته در آن به دست دهد. از میان گونه‌های مختلف پیرامتنیت، «عنوان» در جایگاه شاخص‌ترین پیرامتن از نظر گستردگی و تنوع کارکرد، ظرفیت بالایی برای تحلیل و واکاوی دارد. پژوهش حاضر با نگاهی به نگره‌های ژنت در باب پیرامتن و به روش توصیفی تحلیلی، پیرامتن عنوان را در شناخته‌شده‌ترین متون منظوم و منثور سنت ادبی فارسی از قرن پنجم تا نهم هجری بازاندیشی کرده است. پژوهش پیش‌رو در یک صورت‌بندی نسبی، عنوان‌های مورد مطالعه را در پنج گروه ژانرمحور، شخصیت‌محور، مؤلف‌محور، شگردگرا و مستقیم طبقه‌بندی کرده است. در این دسته‌بندی، عنوان‌های شگردگرا دارای دو گونه مسجع و استعاری‌اند و عنوان‌های استعاری نیز به دو گروه عنوان‌های گفتمان‌گرا و فراگفتمانی صورت‌بندی می‌شوند. به‌طور عام، عنوان‌های استعاری در مقایسه با عنوان‌های مسجع شبکه دلالت‌های معنایی پیچیده‌تری را ایجاد می‌کنند و بنابراین، تراکم و انباشت معنایی بیشتری نسبت به عنوان‌های مسجع دارند. از منظری سبک‌شناختی، عنوان‌های دوره نخست ساده و کوتاه‌اند اما در دوره سپسین سبک‌شناختی، عنوان‌ها گسترده و دیرپاب می‌شوند؛ اما، در پرتو توانایی مؤلف، دگرگشت‌های ژانریک و محتوای متن، عنوان‌هایی ظهور می‌یابند که به‌جای گسترش افقی، گسترش عمودی یافته، دلالت‌های معنایی متکثری را القا می‌کنند. میل به جزئی‌نگری به‌جای کلیت‌گرایی، پی‌گرفتن گونه‌ای نزاع اسطوره و تاریخ، فردیت‌نیافتن مؤلف به مثابه هویتی کنش‌مند و تاریخ‌زدایی از عنوان بخش دیگری از دستاوردهای برون‌تراویده از واکاوی عنوان‌های آثار ادوار مورد مطالعه است.

واژگان کلیدی: پیرامتنیت، عنوان، ژرار ژنت، سنت ادبی فارسی، متون منظوم و منثور.

* ghobeishi@atu.ac.ir

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران. (نویسنده مسؤل)

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران.